

Czy omawiana książka jest monografią naukową? Na pewno nie. Autor już we wstępie dał czytelnikowi do zrozumienia, że jego celem nie było ściśle podążanie za regułami warsztatu historycznego, a zatem wyczerpujące opracowanie tematu. W efekcie nie stworzył monografii *sensu stricto*. Żadną miarą nie można jednak określić jego książki mianem publikacji popularnonaukowej, gdyż jest to praca bardzo szczegółowa, omawiająca detale zrozumiałe w dużej mierze jedynie dla wąskiego grona specjalistów i w zasadzie do niego adresowana. Przyjęta metodyka być może odpowiada potrzebom inżynierów czy historyków techniki, trudno jednak uznać ją za dogodną dla tzw. przeciętnego historyka, a także oczekiwać, że skutecznie pomoże skorygować utrwalone w historiografii błędy, co wszak autor postawił sobie za jeden z celów. Nieobeznanych ze światem technicznym i morskim książka na pewno przytłoczy mnogością informacji, a na wiele pytań być może nie odnajdą w niej oni jasnej odpowiedzi. Mimo wszystkich zastrzeżeń sądzę, że praca Gerlacha jest wartościowa i potrzebna. Dla historyka pragnącego zajmować się sprawami historii morskiej epoki żagla będzie wręcz lekturą obowiązkową. Stanović może dobry wstęp przed zagłębieniem się w specjalistyczną literaturę obcojęzyczną. Jednocześnie należy przestrzec czytelników przed jej wadami.

Krzysztof Kuczyński
Uniwersytet Warszawski
Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych
ORCID: 0000-0001-7512-6781

Tracy Daugherty, *Dante and the Early Astronomer. Science, Adventure, and a Victorian Woman Who Opened the Heavens*, New Heaven–London 2019, ss. 214

W ostatnich latach nurt badań nad historią kobiet cieszy się niesłabnącym zainteresowaniem, co zauważalnie przełożyło się na nowe prace naukowców z dziedzin humanistycznych i społecznych. Niezależnie od reprezentowanego środowiska badacze podkreślają znaczenie nasilającej się tendencji do przypominania oraz odkrywania nieznanych nazwisk kobiet zasłużonych również dla świata nauki. Dotyczy to szczególnie badań nad historią astronomii, która pod tym względem przeżywa obecnie prawdopodobnie najpłodniejszy okres w swoich dziejach. Tylko w ostatnich kilku latach czytelnicy doczekali się niezwykle ciekawych, dogłębnych i monograficznych opracowań biograficznych poszczególnych badaczek i pracownic intelektualnych, które mierzyły się z trudną sytuacją społeczną drugiej połowy XIX i początku XX w.¹ Kolejną tego typu pozycją jest praca Tracy’ego Daugherty’ego. Skupił się on na postaci Mary Acworth Evershed, jednej z najciekawszych badaczek historii astronomii. *Dante and the Early Astronomer. Science, Adventure*

¹ Należy wspomnieć tutaj przede wszystkim o pracach: SOBEL 2017; FARA 2018; MULLEN 2020.

and a Victorian Woman Who Opened the Heavens jest próbą odtworzenia życiorysu Evershed ze strzępów historycznych poszlak oraz osadzenia go w naukowej i społecznej rzeczywistości przełomu wieków. Odpowiada ona jednak jedynie na nieliczne pytania, pozostawiając wiele wątpliwości, których nie dało się uniknąć ze względu na specyficzne podejście metodologiczne autora oraz ograniczoną bazę źródłową.

Tracy Daugherty pracuje w Oregon State University, gdzie prowadzi badania w katedrze języka angielskiego i twórczego pisania (English and Creative Writing). Z wykształcenia jest literaturoznawcą, który znaczną część życia zawodowego poświęcił pracy historyka oraz twórczości literackiej. Doświadczenie historyczne wykorzystał do napisania czterech biografii: Donalda Barthelme², Josepha Hellera³, Joan Didion⁴, Billy'ego Lee Brammera⁵. Dorobek literacki Daugherty'ego jest równie bogaty i obejmuje cztery powieści⁶ oraz wiele opowiadań. Część z nich została opublikowana na łamach m.in. „The New Yorker”, „Vanity Fair” czy „British Vogue”. Zasiada w komitetach wielu towarzystw naukowych, w tym Guggenheim Foundation, the National Endowment for the Arts, Texas Institute of Letters. Podczas swojej długoletniej kariery został nagrodzony licznymi wyróżnieniami, w tym aż pięciokrotnie nagrodą Oregon Book Award oraz prestiżową Stewart H. Holbrook Literary Legacy Award za szczególny wkład w życie literackie stanu Oregon. Zainteresowania naukowe Daugherty'ego są więc zorientowane na życie literackie i naukowe twórców anglojęzycznych działających w XIX i XX w. Należy podkreślić, że Daugherty, jak sam zaznacza, w szczególności interesuje się zagadnieniami balansującymi na pograniczu życia prywatnego i publicznego swoich postaci, sztuką oraz nauką⁷. Odzwierciedlenie tego znajdujemy w jego najnowszej książce *Dante and the Early Astronomer*, która reprezentuje cechy zarówno literackiej biografii, jak i książki historycznej, która przekrojowo, a jednocześnie pobieżnie próbuje ująć charakterystyczne elementy rozwijającej się nauki przełomu XIX i XX stulecia.

Recenzowana książka jest klasyczną pracą biograficzną, choć w wielu aspektach wykracza poza utarte schematy i stara się uchwycić zmieniające się procesy i tendencje epok. Jej ramy chronologiczne wyznaczają lata życia Mary Evershed, czyli 1867–1949. Mamy więc do czynienia z epoką pełną ożywienia naukowego zarówno w dziedzynie astronomii, jak i historii nauki, która, podobnie jak życiorys Brytyjki, zamyka w sobie okres zmiany w podejściu do roli kobiet w środowiskach naukowych. Ponadto jest to jedno z nielicznych opracowań monograficznych poświęconych postaci historyczki zajmującej się dziejami nauk ścisłych, tym bardziej więc wysiłek autora powinien zostać doceniony.

Daugherty poprowadził główną narrację chronologicznie, opowiadając o poszczególnych etapach życia Evershed. Główna bohaterka była autorką kilku istotnych prac z zakresu historii astronomii⁸ oraz współautorką wielu prac naukowych dotyczących obserwacji

² DAUGHERTY 2009.

³ DAUGHERTY 2011.

⁴ DAUGHERTY 2015.

⁵ DAUGHERTY 2018.

⁶ DAUGHERTY 1986; DAUGHERTY 1996; DAUGHERTY 1999; DAUGHERTY 2003.

⁷ <http://tracydaugherty.com/bio/> [dostęp: 30.08.2020]

⁸ Najważniejsze opracowania pod nazwiskiem panieńskim: ORR 1897; ORR 1913. Pełny wykaz prac dostępny w bibliografii książki.

Słońca. Swoje badania prowadziła razem z mężem Johnem w kilku miejscach na świecie, m.in. Europie i Indiach. Evershed była zarówno historyczką zagłębianą w dzieje ewolucji astronomii w wiekach średnich, jak i specjalistką-badaczką posiadającą wiedzę teoretyczną i praktyczną w zakresie plam słonecznych. Zainteresowanie Dantem miało kluczowy wpływ na jej rozwój intelektualny. Autor biografii położył silny nacisk na przedstawienie okresu formacyjnego astronomki, by prześledzić jej drogę intelektualną, która doprowadziła ją do zainteresowania się koncepcjami astronomicznymi. Evershed stopniowo odkrywała w sobie fascynację twórczością Toskańczyka aż do przełomowego momentu pierwszej wyprawy do Florencji i Rawenny. Jak pisze Daugherty: „In Ravenna, Mary truly began her lifelong conversation with Dante, and established the intellectual foundation that guided the rest of her life” (s. 14).

Pokłosiem zainteresowania twórczością florenckiego pisarza było wydanie, jeszcze pod panieńskim nazwiskiem Orr, pracy *Dante and the Early Astronomers*. Pomimo swojej naukowej wartości, nie odbiła się ona szerszym echem wśród ówczesnych badaczy i została doceniona dopiero wiele lat później. Po części miała na to wpływ I wojna światowa, po części brak akceptacji autorki w kręgach naukowych. Zainteresowania Evershed historią astronomii obecne były od początku jej pisarskiej kariery. Jej pierwsze prace z tego zakresu dotyczyły legend aborygeńskich dotyczących początków świata i historii nazewnictwa konstelacji. Początkowy sukces zawdzięczała popularnonaukowemu tekstowi, wydanemu jeszcze w 1897 r., *An Easy Guide to Southern Stars*, który zawierał teleskopowe wizerunki nieba południowego i był pionierską próbą opisanie nieba południowego na użytek odbiorcy popularnego.

Ostatecznie jednak główna oś narracji w omawianej książce przebiega przez kilka różnych tematów i sprawia wrażenie zdefragmentowanej. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy wynika to z faktu, że praca oparta została głównie na przekazach pośrednich. Autor postanowił wykorzystać bogatą korespondencję między Johnem Evershedem a jego ukochaną siostrą Kate. Dowiadujemy się z niej o prawie wszystkich szczegółach życiorysu Mary przedstawionych w książce. Na wybraną metodologię wpływ może mieć również brak bezpośrednich przekazów astronomki, która pozostawiła po sobie jedynie nieliczne ślady praktycznej działalności. Ostatecznie jednak materiał ten wykorzystany został wystarczająco, a całość tworzy barwną opowieść.

Portret Mary zaprezentowany przez autora w pierwszej części książki może sugerować, że wszystkie jej wysiłki od początku skierowane były na niezależne badania historyczno-astronomiczne, choć taka konstatacja wydaje mi się znacznym nadużyciem. Widać to szczególnie wtedy, gdy Daugherty, w drugiej części pracy, rozpoczyna wątek wspólnych badań małżeństwa Evershedów. Pracując w obserwatorium w Kodialkanal, małżeństwo — jak pisze Daugherty — dzieliło wspólną pasję do badań naukowych: „Mary’s marriage to John was primarily an intellectual partnership, animated by a shared love of adventure in spite of its hardship. [...] Above all, they shared a passion for observing — not just the sun and the sky, but the landscapes and the wildlife around them, the various cultures they moved within as visitors and exiles” (s. 89). Życie obojga badaczy było podporządkowane naukowym rygorom pracy Johna — starannie planowanym wyprawom naukowym w celu obserwacji zaciemnień słonecznych w kilku miejscach na Ziemi; skutkowało to koniecznością dostosowania się przez Mary do rutyny naukowej męża. Przy okazji zabieg ten pozwolił autorowi na zręczne opowiedzenie o trudnościach wynikających ze słabej pozycji kobiety w środowiskach na-

ukowych na początku XX w. Splata to niejako początek i dojrzały okres życia badaczki, a czytelnik ma wrażenie, że mimo usilnych starań kobieta stale napotykała trudności w większości aspektów życia naukowo-społecznego. Miało to oczywiście swoje odzwierciedlenie w rzeczywistości, zwłaszcza w chwilach, gdy Mary próbowała wydawać własne prace lub wtedy, gdy z powodu dyskryminacji płciowej nie była dopuszczana do osobistego referowania efektów swoich prac podczas obrad British Astronomical Association.

Niezrozumiałym jest dla mnie końcowy fragment książki, w którym autor skupia się na wyjaśnieniu czytelnikowi podstawowych założeń teorii względności Einsteina i nieudanych prób udowodnienia jej przez Johna Eversheda. Możliwe, że taka konstrukcja pracy wynika z niedostatku materiału źródłowego. Małżeństwo pochłonięte obserwacją Słońca i śledzeniem najnowszych badań Arthura Eddingtona pozostawiło mało śladów swojej codziennej działalności. Jednakże w moim odczuciu autor niepotrzebnie odbiega od głównej osi narracji i na przestrzeni kilku rozdziałów zapomina w zasadzie o postaci badaczki, by skupić się na naukowej współpracy między najbardziej znanymi astronomami Wielkiej Brytanii i Niemiec w okresie I wojny światowej. W badaniach tych Mary odgrywała rolę drugorzędną, pomocniczą i aby zrozumieć jej znaczenie w całym projekcie, nie trzeba zapoznawać czytelnika aż tak dokładnie z teoriami fizycznymi pierwszej połowy XX w.

Niemniej recenzowana książka została napisana starannie, z dbałością o szczegóły i precyzję języka. W całej pracy najbardziej brakuje chyba próby podsumowania życiowego dorobku bohaterki oraz dobitnego podkreślenia wpływu jej prac na dalszy rozwój badań nad historią astronomii średniowiecznej, który bezsprzecznie jest nie do przecenienia. Bogata bibliografia zawiera zestawienie najnowszej literatury dotyczącej historii astronomii i historii kobiet i jest jednocześnie potrzebnym przeglądem źródłowym przedstawiającym dorobek badań nad astronomią antyczną i średniowieczną w twórczości Dantego. Rozrzutyony po całej pracy skromny zbiór zdjęć wizualizuje pracę astronomów w obserwatorium w Kodalkanal i robi to znakomicie. Praca opatrzona została rzetelnym aparatem naukowym, w którym nie zauważyłem żadnych znaczących uchybień.

Ostatecznie Tracy Daugherty dostarczył badaczom tom, który zadowoli specjalistów zajmujących się twórczością Dantego i historią dziejów astronomii. Ponadto spełnia funkcję pobieżnego wstępu dla badaczy dziejów kobiet nauki. Praca przybliży życiorys jednej z pierwszych historyczek astronomii, która jednocześnie poświęciła swoje życie gwiazdom i obserwacjom astronomicznym. Opowiada także o życiu kilku naukowców, ale z uwzględnieniem szerokiej problematyki końca XIX i początku XX w., w tym globalizacji, modernizacji, kolonializmu i nierówności płciowych. Monografia nie jest wszakże pozbawiona wad, a najbardziej zauważalną z nich jest skrótowość narracji, częste zmienianie wątków, które wydawały mi się odbiegać zbyt daleko od wątku głównego, czyli życia i twórczości Mary Acworth Evershed. *Dante and the Early Astronomer* można jednak polecić mimo wskazanych wad, choć z zastrzeżeniem, że nie wyczerpuje tematyki literackiego ujęcia badań historii astronomii dawnej i nie prezentuje pełnej biografii Brytyjki.

Wojciech Milej
Uniwersytet Warszawski
Wydział Nauk o Sztuce i Kulturze
ORCID: 0000-0003-2002-8759